

Oponentský posudek

na disertační práci *Věry Radvákové* „**Interpretace textu na gymnáziu**“

Předložená disertační práce autorky *Věry Radvákové* s názvem „**Interpretace textu na gymnáziu**“ je věnována didaktické problematice v rámci teorie literatury a literární výchovy. Práce má v tištěné podobě rozsah 162 stran včetně literatury bez příloh, s přílohami 175 stran.

Pojem a problematika interpretace literárního textu a praktické realizace literární interpretace v rámci výuky literární výchovy jsou teoreticky vyloženy v prvních třech částech práce. První část zahrnuje i snahy začlenit literární text a literární interpretaci do širších souvislostí kultury a kulturní (literární) komunikace a zdůraznit význam komunikační kompetence při procesu interpretace textu (a její edukace). Druhá část podává historický výklad či výčet význačných názorů a pojetí textů, jejich fungování a způsobů interpretování, počínaje starověkými vlivy (v některých případech zařazenými snad trochu uměle – např. lze pochybovat o vlivu Hérakleita na vývoj interpretační metody, jak je naznačen na s. 37). Přes středověké a novověké vlivy biblické exegeze aj. se výklad dostává k moderním a současným pojetím. (Určitá kusost a stručnost výčtu a charakterizací jednotlivých vlivů možná danému oddílu práce částečně ubírá na informační využitelnosti – a možnosti edukační aplikace jednotlivých modelů nejsou z takto pojatého výkladu vždy zřejmé.) Za přínosné lze označit referování o teoretických příspěvcích 20. století (přestože ne vždy šťastně začleněných – jako např. v případě zmínky o Austinově filosofii na s. 52-53).

Zmatečně působí zařazení delšího odstavce do textu práce na s. 53; tento odstavec je málo sdělný sám o sobě, především ale vypadá, jako by do textu vůbec nepatřil. Obdobně lze pochybovat o tom, zda dává dobrý smysl úvodní věta odstavce „Oslabení vědeckých paradigmat v 90. letech ...“ na s. 54. Naopak informačně přínosné mohou být následující stránky textu, referující o francouzské tzv. genetické kritice v návaznosti na pokus o výklad Derridovy dekonstrukce.

Stručnou zmínkou o Iserově pojetí interpretace se autorka dostává do třetí části výkladu, věnované interpretaci v didaktickém a edukačním kontextu. Výklad začíná možná zbytečně zešíroka uváděním školských pouček o metodách, jejich dělení atd. Vhodné je

spojení problematiky interpretace textu s problematikou gramotnosti (od s. 70). Přechod k praktickým poznatkům (hospitační záznamy od s. 82) je cennou částí práce.

Centrální částí práce je část čtvrtá, zabývající se zprávou o výzkumném šetření provedeném autorkou na 16 českých gymnáziích a diskusí nad zjištěnými informacemi. Zpráva obsahuje hypotézy, vyhodnocení dat získaných dotazníkovým šetřením, grafy. Zdá se, že nejdůsažnějším (ale ne příliš překvapivým) zještěním je, že interpretace textu není v současné české gymnaziální výuce stále ještě běžná. Z toho pak také vyplývá, že výsledky takového výzkumu nemohou příliš přispět k hledání konkrétních zdařilých způsobů a invencí v textově-interpretaci praxi (za což autorka pochopitelně nemůže).

Užitečným a cenným aspektem práce je sepjetí pokusu o důkladné teoretické založení práce, patrného zejména v prvních třech částech, a autorčiny praxe středoškolské vyučující, jež umožnila dovést výzkumné šetření (4. část) a celou práci do podoby, jež jí dává sdělnost a využitelnost i v rámci pedagogické praxe. Interpretace literárního textu se v pojetí V. Radvákové stává činností, jež nezůstává dlužna tradiční literární estetiky, a zároveň směřuje k aktuálnímu a potřebnému cíli zvyšování textové gramotnosti ve funkčním pojetí, k budování klíčových kompetencí.

Nabízí se ovšem otázka reálných možností „institucionálního zabezpečení“ či tolerance vůči interpretativním („textocentrickým“) přístupům k výuce literatury, včetně pochopení pro specifichosti struktury a průběhu takové vyučovací hodiny (kdy text zaujímá centrální pozici jako prostředek i cíl vyučování – parafr. s. 91) ze strany vedení školy (srov. formálnost, pro-tradichnost a jakousi necitlivost hospitačních hodnocení nečeštinařových, s. 89-91), jestliže zároveň konstatujeme, že „situace na školách vypadá tak, že bez konkrétních návodů na práci s texty se interpretace nikdy nestane základem literárního vyučování“ (s. 96), tzn. že obdobnou nepřipraveností a necitlivostí vůči specifické povaze textově-interpretaci činnosti a výuky trpí jak nečeštinaři, tak češtinaři.

Určitou pochybnost vyvolává i to, nakolik mohla kvantitativní data z dotazníkového šetření postihnout něco z oněch specifich problematiky interpretační práce s textem, vhodnosti (víceméně jedinečné) osobní volby (víceméně jedinečného) postupu či metody práce s jednímkaždým textem.

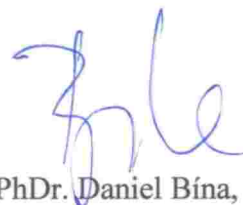
Konečně lze konstatovat, že tato práce (jako ani práce jiné) nedává recept na onu střední cestu mezi esteticky náročnou ne-didaktickou interpretací a moralisticko-normativně orientovanou tradiční didaktickou interpretací (zmíněnou jako zásadní problém na s. 150);

může ale přispět jako jeden ze zdrojů informací a podnětů tomu, kdo hodlá tuto (prakticky realizovatelnou) střední cestu hledat.

Výsledek autorčiny práce představuje využitelný příspěvek k propracování a modernizování literárněvýchovné a edukační/didaktické teorie. Některá místa v textu práce mohou vzbudit otázky, úvahy či jisté pochyby (jak uváděno výše), které ovšem nesnižují celkovou přijatelnost této práce. Vcelku lze disertační práci Věry Radvákové hodnotit jako zdařilou.

Proto **doporučuji** tuto práci k obhajobě, v případě úspěšného průběhu a výsledku obhajoby doporučuji udělit autorce vědeckou hodnost „Ph.D.“.

V Českých Budějovicích 9. 1. 2013

doc. PhDr. Daniel Bína, Ph.D.

OPONENTSKÝ POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Doktorandka: **PhDr. Věra RADVÁKOVÁ**

Název práce: **INTERPRETACE TEXTU NA GYMNÁZIU**

Oponent: **Doc. PaedDr. Jaroslav Toman, CSc., Pedagogická fakulta JU České Budějovice**

Dr. V. Radváková se ve své disertaci zabývá řešením stále aktuální a společensky závažné problematiky, v naší soudobé teoretické reflexi a školní praxi neprávem opomíjené. Stanovila si totiž za cíl zkoumat v co nejširším kontextu interpretaci čteného textu jako metody vedoucí k porozumění. V tomto rámci sledovala především její didaktickou funkčnost ve vyučování literatury na českých gymnáziích.

Mezioborový a interdisciplinární charakter práce kladl značné nároky zvláště na univerzálnost autorčina odborného renomé, volbu teoretických východisek a metodologii zkoumání, vyžadující systémový přístup i vysokou míru badatelské kompetence, spjaté se samostatným, tvořivým a kritickým myšlením a s hlubší orientací v početné a tematicky různorodé sekundární literatuře domácí a zahraniční. Neboť v této disertaci dochází k využití a ústrojnému propojování poznatků z celé řady vědních oborů, disciplín a koncepcí (teorie interpretace, teorie komunikace, teorie informace, literární věda, lingvistika, didaktika, pedagogika, psychologie, sociologie, filozofie, gnozeologie, fenomenologie, hermeneutika, antropologie, pozitivismus, formalismus, strukturalismus, dekonstruktivismus aj.), a to v různě hierarchizovaných vazbách a souvislostech integrovaných řešitelským záměrem.

Tyto aspekty se promítly do pojetí a obsahové struktury teoretické části: do ujasňování a precizace příslušné terminologie, do výstižných charakteristik naukových koncepcí, do formulování principiálních východisek pro výzkum interpretace literárních textů na gymnáziu, do diachronního pohledu na její problematiku, do jejího didaktického výkladu vyučovací metody ve školním literárněvýchovném a vzdělávacím procesu nebo do posouzení jejího významu při rozvíjení čtenářské a informační gramotnosti žáků. Doktorandka přitom prokázala schopnost kompilované studijní prameny a poznatky kreativně využívat, logicky pořádat, objasňovat, analyzovat, komparovat, klasifikovat, dedukovat a kriticky hodnotit. Vychází především z aplikované metodologie slovenské komunikační a recepční estetiky, tzv. nitranské školy (Miko, Jurčo, Obert, Popovič, Lesňák).

Při zkoumání fenoménu didaktická interpretace řešitelka postihuje jeho pozitivní a negativní aspekty. U teoretických a empirických nedostatků odhaluje jejich příčiny a navrhuje reálné řešení jejich nápravy, zejména v oblasti pedagogické komunikace.

Při sledování geneze, konstituování, historických proměn a současného stavu textové interpretace jako pojmu, vědecké disciplíny či metody autorka práce projevila širší rozhled po zkoumané problematice, schopnost jí dokonale porozumět a přehledně ji prezentovat.

V dalším pojednání V. Radváková vymezuje z hlediska obecné a speciální didaktiky interpretaci literárního textu jako vyučovací metody. Její teoretickou (obecně didaktickou) reflexi zdařile spojuje s její praktickou (literárně didaktickou) aplikací. V tomto kontextu představují novum překvapivě aktuální teoretické názory Vladislava Vančury.

Praktický dopad do školské literárněvýchovné praxe má a aktuálně vyznívá (s oporou o výsledky výzkumů PISA a PIRLS; pozoruhodná je zmínka o kritice jejich formálnosti) také kapitola o interpretaci a recepci textů jako o významném faktoru rozvoje čtenářské a informační gramotnosti, spjatém s využíváním moderních komunikačních technologií.

V teoretické reflexi zkoumané problematiky se vyskytují i pochybení. Text na s. 25-26 se stává nepřehledným, navíc vybočuje z homogenního celku. - Citovaný text J. Kulky (s. 29) náleží spíše do poznámky. - Jakobsonovo schéma literární komunikace doktorandka aplikuje na model čtenářství, zdroj je však anonymní. - V řadě případů (s. 33, 39, 50, 74 ad.) není zřejmé, jde-li o vlastní, či přejatou myšlenku. - Některé stylizace inklinují k instruktivnímu učebnicovému výkladu nebo k anotaci. Zmíněné nedostatky jsou spíše marginální.

Autorka začlenila do teoretické části své disertace také empirická fakta získaná metodou přímého pozorování v hospitacích vyučovacích hodin na vybraných gymnáziích. Toto zařazení pokládám za diskutabilní (hospitační záznamy a jejich analýzu lze pojmout i jako doplněk vlastního výzkumu) a řešitelka by je měla obhájit. Kapitola je zpracována promyšleně a důkladně; je potřebnou a odvážnou (protože delikátní) sondou do aktuálního stavu i úrovně středoškolské literárněvýchovné praxe, jejíž gros tvoří právě interpretace textu. Její závěry (především ignorování práce s textem), byť vycházejí z minimálního vzorku respondentů, je možno považovat za relevantní. Vzbuzují i pochybnosti o kvalitě didakticko-metodické přípravy budoucích češtinářů na univerzitách.

V této souvislosti doktorandka oprávněně zaujímá kritické stanovisko také k teoretikům – didaktikům literatury, zejména z řad vědců a vysokoškolských pedagogů., k jejich publikacím a příručkám. Cenné jsou její postřehy o nepochopení tendenčnosti předlistopadových didaktik literatury mladými učiteli, vedoucím k desinterpretaci textů. Z hlediska metodické podnětnosti hodnotí rovněž deficit odborného časopisu Český jazyk a literatura a metodických pomůcek. Právem oceňuje didaktickou stimulativnost slovenských publikací. Dokumentuje ji ilustrativní prezentací modelové vyučovací hodiny (V. Obert).

Autorka disertační práce však opomenula další didaktiky anebo jejich publikace, jež reprezentují exaktně pojatou teorii vyučování literatury a objevně a instruktivně se vyslovují k interpretaci uměleckého textu na středních školách. Patří k nim například F. Vodička (O nové pojetí vyučování, 1967), J. Plch (Rozvoj osobnosti a slovesné umění v procesu výchovy, 1974; Základy teorie výchovy slovesným uměním, 1984), A. Haman (Apercepce, interpretace a konkretizace jako fáze osvojení literárního uměleckého díla. Slovenská literatúra, 1988; Úvod do studia literatury a interpretace díla, 1997), M. Zeman (Teorie literatury pro střední a základní školy. Klíč literární interpretace, 1991), L. Lederbuchová (Didaktické interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole I, II, 1995, 1997). Z českých výrazných didaktiků, převážně středoškolských učitelů češtiny, kteří publikovali statí o interpretaci textu na stránkách časopisu ČJL nebo vytvořili čítanky a metodické příručky, je možno jmenovat J. Blažka, B. Hoffmanna, O. Chaloupku, J. Kostečku, V. Kučeru, V. Nezkusila či J. Štěrbu. Přes dlouhodobou stagnaci vědní disciplíny v uplynulém dvacetiletí (mohu ji potvrdit svými výzkumy) ji nelze zcela zatracovat. Problém spatřuji v desintegraci a izolovanosti teorie a praxe.

Z dalších stěžejních metodických prací V. Oberta není možné opomenout ještě publikace Kapitoly z didaktiky literatury (1992), Komunikativnosť v čitateľskej recepcii a interpretácii (1998) a Rozvíjanie literárnej kultúry žiakov (2003).

Výzkumná část disertace se vcelku vyznačuje všemi normativními aspekty. Autorka jasně vymezuje její cíl a předmět, argumentovaně formuluje alternativní hypotézy a volí adekvátní metodiku empirického šetření. Provedla je na relativně početném reprezentativním vzorku 1478 respondentů – žáků 16 vybraných gymnázií různých typů v ČR. Systémově a důkladně rozpracovaná metodika, založená na dotazníkovém průzkumu, jí umožnila využít předností kvantitativního a kvalitativního způsobu interpretace získaných dat. Jejich validitu pozitivně ovlivnily uplatňování mnoha hodnotících kritérií, reflexe potenciálních zkreslení a využití vlastních pedagogických zkušeností. K názornosti a větší srozumitelnosti práce nepochybně přispěly i grafy a tabulky. V systému zkoumání však postrádám pilotní předvýzkum. Nejasná je i role tzv. nulové hypotézy.

Všechny otázky a části obsáhlého dotazníku důsledně sjednocuje cíl disertace: Zjistit u respondentů porozumění čtenému textu, dovednost s ním pracovat a pozici textové interpretace ve výuce literatury na českých gymnáziích (s přihlédnutím k požadavkům kurikula). Výsledky šetření potvrdily znepokojivou skutečnost: konzervativní přístup učitelů k práci s uměleckým textem, projevující se jeho absencí v hodinách, dominancí faktografie a memorováním učiva. Překvapivý negativní faktor představuje i žákovská neobliba školní

docházky a svérázné chápání interpretace, potěšujícím faktem je de facto neutuchající zájem o četbu beletrie.

Za didakticky nejpřínosnější považuji zpětnovazební připomínky žáků k učitelově práci s textem v hodinách českého jazyka a literatury. Nutí k zamyšlení. Je chvályhodné, že autorka se neomezuje pouze na konstatování aktuálního stavu, nýbrž pokouší se také o konstruktivní řešení problematiky. K tomu je třeba ještě poznamenat: Výsledky zkoumání upozornily i na záporný vliv některých objektivních činitelů – přetěžování pedagogů a chronický nedostatek výukového času. Užitečná by byla i konfrontace zjištěných dat (jen naznačená) s obdobně zaměřeným výzkumem pubescentů. Výsledky by se patrně příliš nelišily. (Srov. Klumparová, Š. Čtenářské kompetence adolescentů. Disertační práce. Praha: PedF UK, 2009. Lze odkázat i na moje četné a dlouhodobé výzkumy pubescentního čtenářství.)

Kapitolu Konfrontace výsledků pokládám za méně zdařilou, nehomogenní a nepřehlednou. Částečně shrnuje a zobecňuje, zčásti instruuje, nadbytečně opakuje a rozměšňuje získaná data. Vyžaduje jiné členění, s přesunem textu jednak za tabulky žakovských připomínek, jednak do stručného závěru. Ukazuje se také, že teoretická báze disertační práce nebyla při empirickém šetření optimálně využita.

Bohatý odkazový a poznámkový aparát a obsáhlý seznam použité literatury vcelku odpovídají požadované normě. Řada titulů uvedených v bibliografickém přehledu při zpracování disertace zjevně nebyla použita. Monografii funkčně doplňují přílohy. Avšak schází tu Příloha 6, na níž autorka několikrát odkazuje.

Práce se vyznačuje pečlivou grafickou úpravou, kultivovaným jazykem a adekvátním odborným stylem. Její kvalitu poněkud snižují překlepy a ojedinělé pravopisné (interpunkce) a gramatické chyby.

Oponovanou disertační práci Interpretace textu na gymnáziu DOPORUČUJI k obhajobě v rámci doktorského řízení a zároveň navrhuji, aby PhDr. Věře Radvákové byl po jejím úspěšném obhájení udělen vědecký titul Ph.D. (philosophiae doctor) v oboru Teorie vzdělávání v bohemistice (studijní program Specializace v pedagogice).

V Českých Budějovicích 15. 1. 2013

Michal Tomáš